

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

SUBSTANTIATION OF THEORETICAL BASES OF FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION

Збільшення впливу гуманітарних наук і сфери цифрових технологій на виховання особистості, безумовно, змінює систему і здійснює безпосередній внесок у становлення нової моделі освіти, на чолі якої виступає проблема формування творчої особистості майбутнього фахівця та її професійної культури. Це зумовлює новий погляд на сутність і структуру професійної культури фахівця, на вимоги, які пред'являються йому суспільством і які він висуває собі, з чого і випливає трансформація «освіченості» у «професійну культуру» фахівця. Культура – це побудований людством світ самореалізації та існування, заснований на міцних зв'язках, що розкривають різноманітні сторони соціального життя. Водночас ці поняття утворюють «професійну культуру» - найвиразніший прояв професійної діяльності людини, який концентрує у собі її кращі професійні якості. Особливу роль під час формування професійної культури відіграють заклади вищої освіти через спеціально побудовану інноваційну педагогічну систему, яка базується на сучасних педагогічних і цифрових технологіях та передбачає інтеграцію цифрових засобів із ресурсним забезпеченням. Водночас це потребує комплексних досліджень, присвячених теоретичним основам проблеми формування і розвитку професійної культури майбутніх фахівців в умовах реформованого нині освітнього середовища ЗВО.

У статті висвітлено основні теоретичні засади формування професійної культури майбутнього фахівця у ЗВО: багаторівневу структуру процесу фахової підготовки; поступове ускладнення освітніх і розвиваючих завдань; постійне вдосконалення і саморозвиток майбутнього фахівця; збереження індивідуального підходу до професійної підготовки; поєднання компетентнісного підходу і виконавської універсальності; високий рівень творчості в освітньому процесі у ЗВО; заглибленість професійної підготовки у царину новітніх цифрових технологій.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна культура, вища освіта, май-

бутній фахівець, проблема формування творчої особистості.

Increasing the impact of the humanities and digital technology on the education of the individual, of course, changes the system and makes a direct contribution to the formation of a new model of education, led by the problem of forming the creative personality of the future specialist and his professional culture. This leads to a new view of the nature and structure of the professional culture of the specialist, the requirements imposed on him by society, the requirements he puts forward to himself, which leads to the transformation of "education" in the "professional culture" of the specialist. Culture is a world of self-realization and existence built by mankind, based on strong ties that reveal various aspects of social life. At the same time, these concepts form a "professional culture", which, as the most expressive manifestation of a person's professional activity, concentrates in himself his best professional qualities. A special role in the formation of professional culture is played by higher education institutions through a specially built innovative pedagogical system based on modern pedagogical and digital technologies and provides for the integration of digital media with resources. At the same time, it requires comprehensive research on the theoretical foundations of the problem of formation and development of professional culture of future professionals in the current reformed educational environment.

The article highlights the main theoretical principles of formation of professional culture of the future specialist in free economic zone: multilevel structure of the process of professional training; gradual complication of educational and developmental tasks; constant improvement and self-development of the future specialist; maintaining an individual approach in training; combination of competency approach and executive universality; high level of creativity in the educational process in the professional training; in-depth training in the field of the latest digital technologies.

Key words: professional training, professional culture, higher education, future specialist, problem of creative personality formation.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.43>

Харченко І.І.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри
державно-правових дисциплін
та українознавства
Сумського національного
аграрного університету

Шищенко І.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри математики
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система освіти не є константою і визначається великою кількістю змін не тільки у структурі і змісті, але і у підходах до освітнього процесу. Збільшення впливу гуманітарних наук і сфери цифрових технологій на виховання особистості, безумовно, змінює систему і здійснює безпосередній внесок у становлення нової моделі освіти, на чолі якої виступає проблема формування творчої особистості майбутнього фахівця та її професійної культури.

Потреби суспільства, що розвивається, формують основи сучасної системи вищої освіти, покликаної виховувати у майбутніх фахівців потребу до опанування нових знань і підвищення рівня компетентності у своїй професійній сфері. Це зумовлює новий погляд на сутність і структуру професійної культури фахівця, на вимоги, які пред'являються йому суспільством і які він висуває собі, з чого і випливає трансформація «освіченості» у «професійну культуру» фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Обґрунтуванню засад формування і розвитку професійної культури майбутнього фахівця у системі вищої освіти присвячені наукові праці О. Асмолова, М. Бастуна, Є. Бондаревської, А. Валицької, Г. Васяновича, І. Зязюна, О. Лобової, О. Отич, О. Рудницької, В. Серікова, В. Сластьоніна, В. Шейка, в яких розроблено провідні концептуальні положення і принципи розбудови освітнього процесу у контексті цього підходу. У педагогіці всі виміри існування культури фокусуються на особистість, а будь-які культурні явища відображають її внутрішній світ і творчий потенціал. Тому для освітньої галузі принципово важливим є розуміння культури не лише як історично визначеного рівня розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, відтворених у типах і формах організації життя та людської діяльності, але як чинника становлення і властивості особистості [2; 7].

Виявлено, що поняття «культура» є фундаментальним і вивчається низкою гуманітарних наук: філософією, історією, психологією, соціологією, антропологією, країнознавством, культурологією, етнологією, археологією, мистецтвознавством, лінгвістикою, семіотикою та іншими. Кожна з них відповідно до своєї специфіки виділяє у культурі в якості предмета свого дослідження одну з її частин, той чи інший аспект. Унаслідок цього немає єдиного і загальноприйнятого визначення культури, що свідчить про структурну складність і багатогранність її феномена та постійний пошук науковцями її визначальних характеристик.

Науковці виділяють різні підходи до тлумачення поняття «культура». Зокрема, Т. Персикова [4] визначає такі підходи: соціологічний (фактор організації суспільного життя, сукупність ідей, принципів і соціальних інститутів); історичний (продукт історії суспільства, який розвивається шляхом передавання придбаного людиною досвіду від покоління до покоління); нормативний (норми і правила, що регламентують життя людей); психологічний (взаємозв'язок культури із психологією поведінки людей, соціально обумовлені особливості людської психіки); дидактичний (сукупність якостей, отриманих під час навчання); антропологічний (сукупність результатів діяльності людського суспільства у сферах життя та усіх факторів, що становлять і обумовлюють спосіб життя нації, класу, групи людей). Спільною ознакою, що об'єднує всі вищезазначені підходи, є зв'язок культури із людською працею. Крім того, автором наголошується, що культура створена людиною і проявляється у її діяльності, взаємодії, функціонуванні тощо, тобто є невіддільним її складником.

Одну із перших ґрунтовних дефініцій культури запропоновано А. Кребером і К. Клакхоном [9]. Науковці характеризують цей феномен як структуровані способи мислення, почуття і реакції, отри-

мані та передані переважно за допомогою символів, що становлять характеристичні досягнення людських груп разом із їх втіленням у артефактах. Відзначається, що сутнісне ядро культури містить традиційні (тобто історично похідні) ідеї. О. Садохін [5] підкреслює, що поняття «культура» пов'язане зі світом матеріальних і духовних продуктів людської діяльності. Відтак, культура містить все, що створено людьми під час їх взаємодії, представляє і характеризує їхнє повсякденне життя, враховуючи ті чи інші історичні умови. Інтерес представляють дослідження А. Річард-Амато [10], який розглядає культуру «як спосіб життя; як контекст, у якому ми існуємо, думаємо, відчуваємо і спілкуємось один із одним; як «клей», що поєднує в одне ціле групу людей; як програму, закладену із раннього дитинства, що керує поведінкою людей у суспільстві, допомагаючи зрозуміти, що від них очікують і що відбудеться, якщо ці очікування не будуть виправдані; як ідеї, звичаї, навички, методи і прийоми, що характеризують певну групу людей у певний період часу». Г. Хофстед [8] серед ознак культури виділяє її динамічність. Науковець підкреслює, що як особистість, яка прийняла певну культуру, так і сама культура змінюються під впливом обставин і часу. Отже, культура постійно видозмінюється, доповнюється під час історичного розвитку. Більше того, унаслідок науково-технічного прогресу і глобалізації ці процеси відбуваються все швидше та інтенсивніше. Заслугує на увагу опис дефініції «культура» Л. Уайта [6], який визначає її як історично зафіксовану модель, що знаходить своє віддзеркалення у значеннях, утілених у символах, системі успадкованих уявлень, відтворених у формі символів, за допомогою яких люди спілкуються між собою і на основі яких фіксуються і розвиваються їхні знання про життя. Тобто все, що зроблено людиною під час її історичного розвитку, є невіддільною частиною культури. Водночас для культури характерний динамізм (за Г. Хофстед [8]), що вказує на її невинний стрімкий розвиток.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняття «культура», виступаючи протиставленням поняттю «природа», є сукупністю досягнень цивілізації, які мають особливу цінність. Культура – це побудований людством світ самореалізації та існування, заснований на міцних зв'язках, які розкривають різноманітні сторони соціального життя. Водночас ці поняття утворюють «професійну культуру» – найвиразніший прояв професійної діяльності людини, який концентрує у собі її кращі професійні якості. Особливу роль під час формування професійної культури відіграють заклади вищої освіти через спеціально побудовану інноваційну педагогічну систему, яка базується на сучасних педагогічних і цифрових технологіях та передбачає інтеграцію цифрових засобів із ресурсним забезпеченням.

Водночас це потребує комплексних досліджень, присвячених теоретичним основам проблеми формування і розвитку професійної культури майбутніх фахівців в умовах реформованого нині освітнього середовища ЗВО.

Мета роботи – висвітлення теоретичних аспектів формування і розвитку професійної культури майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні поняття «культура» розглядається як більш високий рівень людського буття, що характеризує ставлення людини до світу, будучи в інтегрованому вигляді культурою особистості. Г. Драч пише, що професійна культура притаманна кожній професії та містить сукупність спеціальних теоретичних знань і практичних умінь, пов'язаних із конкретним видом праці. На її формування впливають, по-перше, специфічні особливості самої професії, по-друге, об'єктивні суспільні тенденції (загально-світові тенденції в освіті, суспільне замовлення, стан системи освіти, якість освітніх послуг, культура закладу освіти, престижність професії у суспільстві тощо) і, по-третє, суб'єктивні фактори, до яких можна віднести загальну культуру, мотивацію особистості до отримання професійної освіти, схильність до соціальної практики за фахом [1].

На думку Н. Б. Крилової, професійну культуру фахівця можна характеризувати як вираження зрілості і розвиненості усієї системи соціально значущих особистісних якостей, продуктивно реалізованої в індивідуальній діяльності. Професійна культура визначається дослідником як підсумок якісного розвитку знань, інтересів, переконань, норм діяльності і поведінки, здібностей і соціальних почуттів. Важливо відзначити, що професійну культуру людина набуває під час конкретно-спрямованого освітнього процесу, що передбачає достатній рівень внутрішнього контролю і прагнення до саморозвитку та відповідальності [3].

Багатоваріантність такого складного явища, як професійна культура майбутнього фахівця, визначає множинність і різноспрямованість пов'язаних із її формуванням аспектів, які можна згрупувати за кількома напрямками.

Насамперед не варто забувати про той факт, що внутрішня система професійного середовища змінюватиметься під впливом соціально-культурних тенденцій. У сучасному швидко мінливому світі у пріоритеті знаходяться не знання як сукупність вивченого матеріалу, а їхній прикладний характер, їх застосовуваність у багатьох суміжних галузях одночасно, зокрема у галузі цифрових технологій як обов'язкового нині елемента професійної діяльності. Отже, цінується фахівець, який уміє застосовувати знання на практиці та володіє методами самостійного розвитку, самовдосконалення. Водночас особистість фахівця розглядається крізь призму його інтелектуального, вольо-

вого, емоційно-оцінного ставлення до професійної діяльності. Цей аспект пов'язаний із особистісною сферою індивіда, із такими його якостями, як працьовитість, самоконтроль, жага пізнання, відповідальність, обов'язковість, які розвиваються під час виробничої практики у разі прямої передачі майстерності від учителя до учня.

Наступний аспект впливає із потреби застосування в освітньому процесі широкого культурного підходу, що базується на гармонійному поєднанні власне фахової і загальнокультурної підготовки з універсальними виконавськими навичками. Під час дослідження цієї теми ми спираємося на специфіку діяльнісного (В. Давидов, Л. Занков та інші) та компетентнісного (І. Зимня, Б. Гершунський та інші) підходів. Діяльнісний підхід орієнтує студентів на набуття знань, навичок, умінь і досвіду практичної діяльності послідовним шляхом, а компетентнісний підхід спрямований на придбання актуальних компетентностей, зосереджує їх увагу на досягненні значущого результату. Інтеграційна кореляція і взаємозумовленість цих педагогічних підходів базуються на тому, що практико-орієнтована освіта, заснована на набутті розгорнутого досвіду діяльності, здійснюється та оцінюється за допомогою методів компетентнісного підходу. За таких умов процес навчання набуває нового сенсу, він перетворюється на процес оволодіння належними знаннями, вміннями, навичками, а також (і це є визначальним) на розгорнутий досвід практичної діяльності із метою досягнення професійно і суспільно важливих компетентностей та якостей.

Важливим фактором, потрібним для формування професійної культури майбутнього фахівця, є організація професійної творчої атмосфери під час навчання у ЗВО, де студенти не тільки опановують професійною майстерністю і набувають спеціальні знання і вміння, але і накопичують досвід соціальних і професійних взаємин, формують певний світогляд, життєві установки і професійно-ціннісні орієнтації. У цьому середовищі майбутній фахівець, долучаючись до певної культури, стає її носієм, оскільки у ЗВО формується основа тих його якостей, з якими він потім вступатиме у нове для нього середовище професійної діяльності, де відбудеться його подальше становлення як особистості. На нашу думку, важливою умовою, яка характеризує успішність процесу формування професійної культури майбутнього фахівця, є колективна творча і продуктивна діяльність педагога зі студентами і студентів між собою. Внутрішня система професійної сфери, змінюючись під впливом прогресивних віянь, висуває на перший план нові актуальні методи підготовки фахівців, такі як утілення безперервної освіти; системна взаємодія наукового, освітнього та виховного потенціалів освітнього процесу у ЗВО; розвиток квазіпрофесійного досвіду, синтез різних видів діяльності; метод ігрового моделювання; здійснення

співтворчості педагога і студентів; проєктно-творчі технології тощо, центральне місце в яких посідає використання цифрових технологій.

Висновки. Отже, основними теоретичними засадами формування професійної культури майбутнього фахівця у ЗВО можна назвати такі:

- багаторівневу структуру процесу фахової підготовки;
- поступове ускладнення освітніх і розвиваючих завдань;
- постійне удосконалення і саморозвиток майбутнього фахівця;
- збереження індивідуального підходу до професійної підготовки;
- поєднання компетентнісного підходу і виконавської універсальності;
- високий рівень творчості в освітньому процесі у ЗВО;
- заглибленість професійної підготовки у ЗВО у царину новітніх цифрових технологій.

Отже, система безперервного зростання професійної культури майбутнього фахівця в умовах вищої освіти полягає як у певній черговості освітніх процесів, так і в майбутньому підвищенні рівня саморозвитку особистості, виробленого на практиці з опорою на динамічну модель формування і розвитку професійної культури майбутнього фахівця, що гарантує його затребуваність у сучасному професійному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Драч Г. В. Социальная и культурная динамика. Москва, 2006. 352 с.
2. Калашнікова С.А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 ; Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти» ; Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2011. 36 с.
3. Крылова Н.Б. Культурная парадигма как основа развития современной школы. *Новые ценности образования : культурная парадигма*. 2007. Вып. 4(34). С. 128–136.
4. Персикова Т. Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура : учебное пособие. Москва : Логос, 2011. 224 с.
5. Садохин А. П. Культурология: теория и история культуры. Москва : Эксмо, 2007. 624 с.
6. Уайт Л. А. Понятие культуры. Антология исследований культуры. Т. 1. Интерпретация культуры. СПб. : Университет. кн., 1997.
7. Чайка В. М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : монографія / за ред. Г. В. Терещука. Тернопіль : ТНПУ, 2006. 275 с.
8. Hofstede G. H. Culture's consequences: comparing values, behaviours, institutions and organization across countries. Thousand Oaks: Sage Publications, 2001. 596 p.
9. Kroeber A. L., Kluckhohn C. Culture: A critical review of concepts. Cambridge, Massachusetts, U.S.A. : The Museum, 1992. 223 p.
10. Richard-Amato P. A., Snow M. A. The Multicultural Classroom White Plains. New York : Longman, 1992.